

SÁMEDIGGI
SAMETINGET

Rájáhis
sámeoahpahus

Sisdoallu

Čoahkkáigeassu	4
1. Ovdasátni	5
2. Raportta ulbmil	6
3. Mii ja mat mearridit sámeoahpahusa?	7
3.1 Oahppoplánat	7
3.2 Vuodđooahpahus ja joatkkaoahpahus	7
3.3 Alit oahppu ja oahpaheaddjeoahput	9
3.4 Mánáidgárdi/árrabajásgeassin	11
3.5 Oahpponeavvut	11
3.6 Eará skuvlaáššit	12
4. Dieđuid háhkan rájáhis sámeoahpahusa birra	14
4.1 Jearahallamat	14
4.2 Ovttasbargoskuvllat ja -guovllut	14
4.3 Moadde lihkostuvvan oahpahusovttasbarggu	14
5. Oktasaš julggaštus	18
6. Doaibmabijut	19
Gáldut ja eará girjjálašvuohta	21
Láгат ja ásahusat	22
7. Čuvvosat	23
Čuovus 1. Davvisámegielat gažadeapmi skuvlaovttasbarggu birra	23

Čeahkkáigeassu

Dát raporta čohkke oktii dieđuid oahpahuovttasbarggu diliin ja dásiin Sámis ja fállá evttohusaid, mo ovttasbargguid livččii vejolaš ovddidit. Raporta gullá Rájáhis sámeoahpahuovttasbargui. Ovttasbargoavku lea bargan 1.1.2019-31.12.2019.

Raportta várás leat jearahallon oahpaheaddjit, rektorat, skuvlahoavddat ja eará áššedovdit, geat barget sámeoahpahuosain. Dán lassin bargoavku lea dahkan oahppomátkkiid soames guvlui Sámis ságastallat ja gulaskuddat earret eará ovttasbarggut, mat gávdnojit Sámis ja mo dat leat čadahuvvon.

Jearahallamiid ja ságastallamiid vuodul bargoavku lea hábmen oahpahuovttasbarggu golbma dási. Vuosttaš dásis lea oktasaš skuvla, nuppi dásis oktasaš oahpahuos ja goalmát dássi sisttisdoallá iešguđegelágan oanehut prošeavttaid,

galledemiid, dáhpáhusaid ja doaimmaid. Dáid buot dásiid vuolggasadjin leat oktasaš giella, kultuvra, árvvut ja ealáhusat. Jearahallamiid ja dásiid bokte bargoavku lea hábmen evttohusaid, mo mánáidgárddit ja skuvllat sáhtále álggahit ja ovddidit rájárasttildeaddji oahpahuovttasbarggu ja evttoha muhtun doaibmabijuid dasa.

Raportta kapihttalis 2 mitaluvvo dárkileappot raportta ulbmila birra, kapihttalis 3 fas ovdanbuktojit lágat, mat stivrejit sámeoahpahuosa lági-deami dahje eará, mii dasa gullá. Kapihttalis 4 mitaluvvo, mo bargoavku lea háhkan dieđuid rájáhis oahpahuovttasbarggu birra ja de vel moadde ovdamearkka lihkestuvvan ovttasbargguin. Kapihttalis 5 lea oktasaš julggaštus ja doaibmabijut rájáhis ovttasbargui. Raportta lohppii leat čohkkejuvvon vel guovddáš lágat ja ávkkálaš neahttasiiddut, maid lohkki sáhtá guorrat dárkileappot.

1. Ovdasátni

Sámegiela geavaheapmi lassána, seailu ja ealáska miehtá Sámi. Okta deháleamos ja vuđo- leamos áššiin, mii dárbbášuvvo Sápmi servodaga ovddideapmái lea oahpu gazzan sámi álbmoga iežas višuvnnaid, vuoruhemiid ja eavttuid mielde. Sámiide guoskevaš oahppopolitihkka lea dar- vānan iešguđet stáhta oahppopolitihkalaš struk- tuvrraide. Dát struktuvrrat berrele geahčaduvvot ja meannuduvvot nu ahte, sámemánát ja -nuorat ožžot vejolašvuđa nannet gielaset, identitehtaset ja kultuvrraset oahpu bokte beroškeahttá riikarájain.

Sámi parlamentáralaš ráđđi (SPR) mearridii áššis 07/05 ahte SPR áigumuš lea ahte davviriikkalaš dásis galget ráhkaduvvot oktasaš mihttome- arit sámi oahpahussii, oktasaš oahppoplánat ja oahpponeavvut maid sáhtta riikarájiid rastá geavahit. Mearrádus lea okta čuoggáin SPR doai- bmaplānas. De loktanii dárbu ásahtit ovdaproše- avtta ja čálligoahtit raportta, mii galggai čuvget lea go Sámis miella ja áigumuš ovtta bargat rájaid rástá, ja jos lea, mii lea mii caggá dan ja mii ferte leat sajis ovdal dat menestuvvá. Norgga Sámediggi válddii badjelassas ruhtadit raportačáli ja ásahtit bargjoavkku.

Raporta ii livčče šaddan veahki ja gulahallama haga, jamiileat jearahallanrektorid, oahpaheddjiid, vanhemiid ja Sámi allaskuvlla. Jearahallamat leat čađahuvvon sihke jearahallanskovi bokte, deaivvademiin ja skype-čoahkkimiin. Raportta vuodđun lea oahpahusovttasbarggu ofelaččat

Sirpmá ja Ohcejoga skuvllat, mat leat gállan obbasa ja dakko bokte čájehit, ahte lea vejolaš hukset bistevas oahpahusovttasbarggu. Dasa lassin raporttas leat dieđut, maid mii leat čohkken jearahallamiin. Rájáhis sámeoahpahus -bargojo- avku háliida giitit buohkaid, geat lehpēt nu árvasit juogadan iežadet vásáhusaid, jurdagiid ja áigumu- šaid oahpahusovttasbarggu ektui. Dán raportta viggamuššan lea láhčit vejolašvuđa oahppat ja dievasmahttit dieđuid, vai mii sáhttit ovttašráđiid seailluhit ja ovddidit sámegielaide, sámi álbmoga oahpu, sámiid fuolkevuđa, oktasaš ealáhusaid ja maiddái boahteáiggi bargovejolašvuodaid ri- karájaid rastá.

Norgga Sámediggi bijai ruđa 2017 bušehtti Sirpmá/Ohcejoga rádjáskuvlaovttasbarggu vii- dásat ovddideapmái. De ásaheavvui bargjoavku prošehtti, mas ledje mielde Norgga, Suoma ja Ruota Sámedikkiid ovddasteaddjit ja Sirpmá/ Ohcejoga skuvlaovttasbarggu ovddasteaddjit. Bargjoavkku jođiheaddjin lea bargan Inger Anne Klemetsen Sámedikkis Norgga bealde, čállin fas Arla Magga Sámedikkis Suoma bealde. Bargjoavkkus leat leamašan vel Ulla Aikio- Puoskari ja Eila Tapiola Suoma Sámedikkis, Ohcejoga gielddas Laura Arola, Deanu gield- das Jon Christer Mudenia ja vanhenoovddaste- addjit Aura Pieski ja Leif Erik Varsi ja dutki Torkel Rasmussen.

2. Raportta ulbmil

Raportta váldoulbmilin lea identifiseret ja čohkket vásáhusaid ja vejolašvuodaid ja maiddái gávdnat ovdamearkkaid, mo skuvllat leat ollašuhhtán ja mo sáhtále álggahit oahpahušovttasbargu Sámis. Dat, mo iešguđege guovlluid skuvllat riikarájaid badjel leat ovttašastan sámegeielaid ja sámi oahpu ovddas, geahpeda eará guovlluid skuvllaid ja sámeservodagaid barggu. Sávvamis dat movttiidahtta eará guovlluid maid dahkat dan seamma.

Raporta guorahallá oanehaččat iešguđet riikka oahpahušlágaid, oahppoplánaid ja eará mearádusaid skuvllain, mat sáhttet leat čuolbman oahpahušovttasbargui ja menddo losses noađđin sidjiide, geat vigget ovttašastat badjel rájaid. Ollu sámemánát ja -nuorat ássat iešguđet riikkain dakkár guovlluin, gos sámegeiella ii leat nu nanus dahje ii gullo beaivválaččat. Rájáhis sámi oahpahušfálaldat sáhtálii láchit sidjiide vejolašvuoda nanosmahttit sihke sámegeiela, identitehta ja kultuvrra. Dát ovddasvástádus, mii guoská buot láhka buktosiid ja stivrendokumeanttaid, ferte loktejuvvot skuvleneiseválddiid dássái buot dáin riikkain, nu ahte suohkanat oidnet oahpahušovttasbarggu vejolašvuhtan. Sámegeiela ja kultuvrra ovddideapmi oahpahušovttasbarggu bokte dárbašivččii liikká coakcilvuoda, jearggalašvuoda ja bistevas doaimmaid maiddái institušuvnnaid ja

eiseválddiid dásis, vai ovttašastat ii báze ovttašastat vanhemiid ja oahpaheddiid nala.

Bargojoavku lea hábmen ovttašastatmuora, mii govvida oahpahušovttasbarggu rájaid rastá. Muoras leat ruohttasat ja golbma iešguđet ovttašastatgodási. Muora ruohtas lea oktasaš sámegeielat, kultuvra, árvvut ja ealáhusat. Vásáhusat ja guorahallamat čájehit ahte sámegeielaid ja sámi kultuvrra lea vejolaš doarjut ja nannet oahpahušovttasbarggu bokte¹. Bajimus dásis lea muora giera, ja dat govvida oktasaš rájaid rasttildeaddji sámeskuvlla, gos lea buot oahpahuš sámegeiellii. Nuppi dásis govvida oktasaš oahpahuša dihto fágain. Buorre ovdamearkan dasa lea Ohcejotnjálmmi ja Sirpmá skuvllaid ovttašastat goappat bealde Deanu, gos lea leamašan ainjuo 2000-logu rájes jeavddálaš oahpahušovttasbargu². Muora vuolimus dásis leat ovdanbuktán oktasaš proševttaid, galledemiid dahje doaimmaid. Dán dássái sáhttet gullat maiddái gáiddusoktavuodát, nugo gáiddusoahpahuš ja ovttašastallamat sosiála mediain rájaid rastá. Raporta gieđahallá skuvllaid, main lea oahpahuš sámegeielain dahje/sámegeiellii ja deattuha vuodđoskuvladási ja sámegeielfága. Raporta namuha oanehaččat maiddái mánáidgárddiid/árrabajásgeassima, joatkkaoahpu ja alitohpu ja eará sámi kultuvrii guoskevaš fágaid, nugo duoji ja boazodoalu.

¹ Hirvasvuopio-Laiti & Hirvonen 2013: *Ohcejoga ja Deanu gielddaid skuvla- ja mánáidgárdeovttasbarggu dálá dili ja hástalusat*. OVTAS! Sámi giella-, skuvla- ja mánáidgárdeovddideapmi Deanuleagis – proševtta. ; Rasmussen 2015; Aikio-Puoskari 2016

² Hirvasvuopio-Laiti & Hirvonen 2013.

3. Mii ja mat mearridit sámeoahpahusa?

Suomas, Norggas ja Ruotas leat iežaset oahpahuslágat, -vuogádagat ja njuolggadusat, mat addet rámmaeavttuid sámi oahpahussii. Dat mearridit, geas lea ovdamearkka dihte vuoi-
gatvuohta sámegieloahpahussii. Oahppoplánat fas mitalit dárkileappot oahpahusa mihttomeari, oahpahusa viidodaga ja čadaheami birra.

3.1 Oahppoplánat

Norggas buot skuvllat, mat gullet sámegiela hálldašanguvlui, čuvvot Sámi buohtalas ja ovttárvosaš oahppoplánaid. Oahppoplánaid vuodul oahppit ohppet sámi identitehta, kultuvrra, historijá ja servodateallima birra. Bajitoassi-vuodđooahpahusa árvvut ja prinsihpat lea oassi oahppoplánabuktosis. Bajitoassi gusto vuodđooahpahussii. Oahppoplánabuktosa bajitoassi – árvvut ja prinsihpat, čilge čieknaleappot oahpahuslága ulbmilparagráfa ja vuodđooahpahusa váldoprinsihpaid árvovuodu. Norga lea ođasmahttime buot oahppoplánaid vuodđoskuvlii vuosttaš luohkás gitta joatkkaskuvlii.

Suomas vuodđoskuvlla sámeoahpahus čuovvunašuvnnalaš *Vuodđooahpahusa oahppoplána vuoduštusaid* (2014)³. Dat leat riikka almmostaš dási rámmat, maid gielddat galget čuovvut. Gielddain lea frijavuohta mearridit sámegiela ja sámegielat oahpahusa sisdoaluid ja vugiid dárkileappot. Oahppoplána vuoduštusaid mielde sámeoahpahusa guovddáš bargun lea doarjut ohppiid bajásšaddama iežaset gillii, kultuvrii ja servoši⁴.

Ruotas sámeskuvllain leat iežaset oahppoplánat *Läroplan för sameskolan*, maid sisdoalus lea váldojuvvon vuhtii sámegiella ja sámekultuvra. Sámeskuvllat galget gaskkustit ohppiide sámeservodaga ja eamiálbmoga norpmaid, árvvuid, árbevieruid ja kulturárbbi. Muđuid sámeskuvllaid oahppoplánaid sisdoallu lea oalle seammalágan go Ruota vuodđoskuvllaid oahppoplánat *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet* (reviderad 2019).

3.2 Vuodđooahpahus ja joatkkaoahpahus

Norgga oahpahuslága mielde buot sámi vuodđoskuvla- ja joatkkaskuvlaohppiin lea vuoi-
gatvuohta oahppat davvi-, julev- dahje lullisá-
megiela⁵. Vaikko oahppi livččii suohkana áidna oahppi, gii háliida oahppat sámegiela, de son galgá oažžut sámegiela oahpahusa fuolatke-
ahtá das, gos son oroš Norggas. Jos skuvla ii bastte fállat oahpahusa báikkálaš oahpaheddiin, de dat galgá fállat sámegiela gáiddusoahpahussan⁶. Gáiddusoahpahus lágiduvvo guovtti oasis nu, ahte neahttaoahpahusa lassin oahppi sáhtá oassálastit hospiteremi⁷.

Norgga bealde lea maid sámi ohppiin vuoi-
gatvuohta oahppat sámegiellii. Dát vuoi-
gatvuohta lea daid nu gohčuhuvvon sámegiella hálldašanguovlluin Norggas. Jus leat eanet go logi oahppi geat háliidit oahpu sámegiellii olggobealde hálldašanguovlluid, de sii galget oažžut dakkár oahppofálaldaga. Norgga bealde leat guokte sámi joatkkaskuvlla, doppe fálojuvvo oahpahus sihke sámegielas ja sámegiellii.

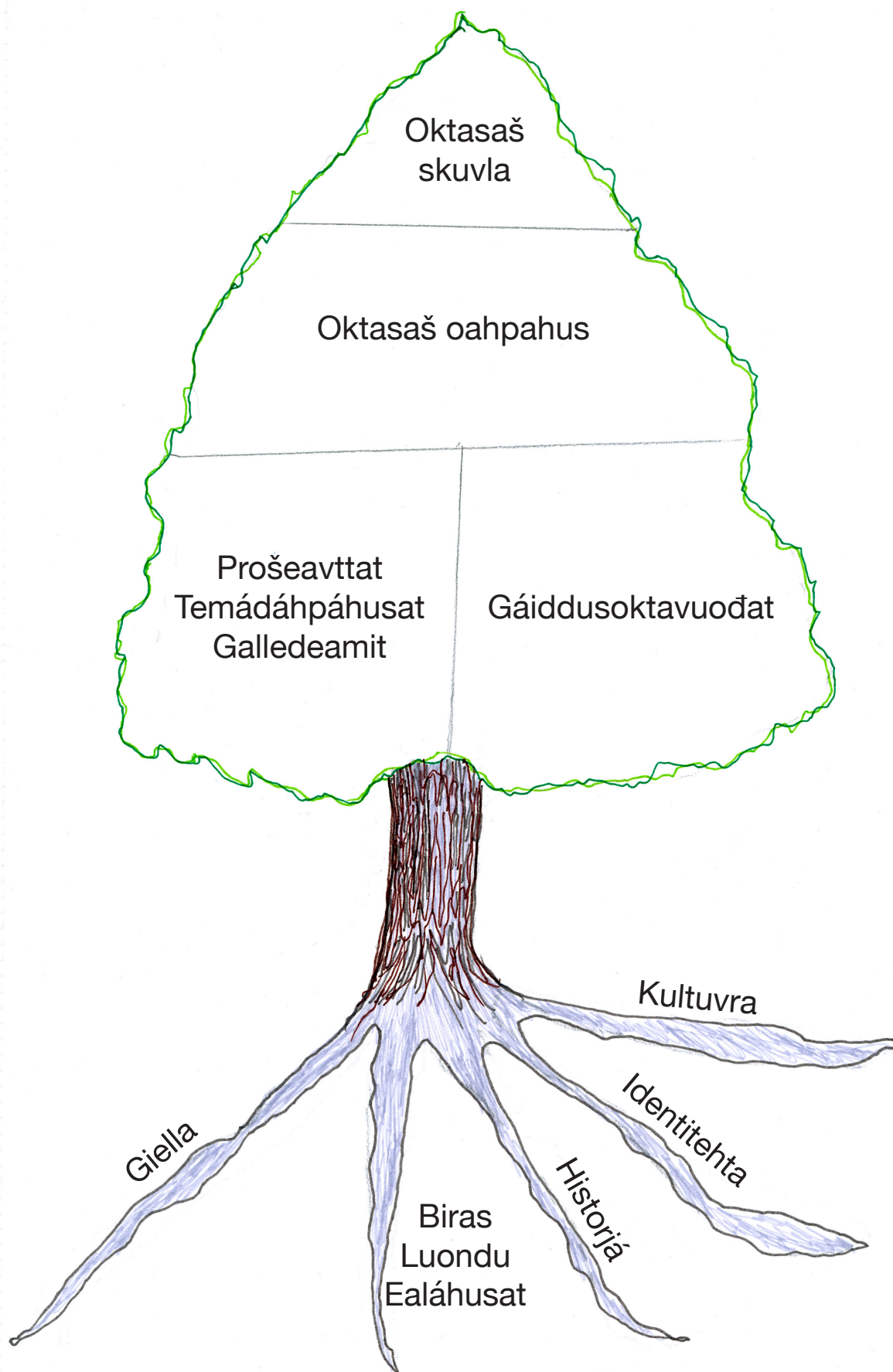
³ Oahpahusráđdehus 2014: *Vuodđooahpahusa oahppoplána vuoduštusaid*.

⁴ Oahpahusráđdehus 2014: lohku 9.1.

⁵ Opplæringslova [Oahpahusláhka] 1998: § 6-1, 6-2, 6-3 (Norga).

⁶ Forskrift til opplæringslova [Oahpahuslága mearrádusat] 2006: § 7-1; Utdanningsdirektoratet 2015:1 (Norga)

⁷ Guovdageainnu suohkan 2018: *Diedut gáiddusoahpahusa birra ja mot ohcat*.

Suomas vuodđooahpahušlága mielde skuvlla oahpahušgiella sáhtta leat sámegiella, ja sámegielmáhtolaš oahppit, geat ássat sámiid ruovttuguovllus, oahpahusa galgá addit eanaš sámegillii. Sámiid ruovttuguovllu olggobealde sámegielaide oahpahuš ii leat oahpahušlágaid dáfuš dovrvastuvvon. Sámegiela lea vejolaš lohkat, juos oahppi eatnigiella dahje bearraša eará giella lea sámegiella, ja dan mielde oahpahuš ordnejuvvo vuodđooahpahusa dievasmahtti oahpahušsan (*perusopetusta täydentävä saamen kielen opetus*) guokte diimmu vahkus. Oahpahušráđđehus juolluda oahpahusa ordnemii stáhta ruhtadeami⁸. Sámegielaide gáiddusoahpaheapmi lea ordnejuvvon Suomas dássázii hui unnán dahje soaittáhagas. Gáiddusoahpahusa ovddideapmi álggii Suomas goittotge miessemánus 2018, go oahpahuš- ja kulturministeriija juolludii ruđa sámegielaide gáiddusoahpahusa pilohttaprošektii⁹. Prošeakta ráđđádallá ministeriijain sámegiela oahpahuš ruhtadeamis ja oahpahušlágain, vai sámi mánáin ja nuorain livččii boahhtevuođas stáđásmuvvan ja ovtaveardásaš vejolašvuohta oahppat sámegiela fuolatkeahtta das gos sii ássat. Logahagas ja ámmátlaš skuvlemis sámegiella sáhtta leat oahpahušgiellan, muhto láhka ii geatnegahte dasa¹⁰. Sámegiella sáhtta leat logahagain eatnigiela ja girjjálašvuođa oahppoávnas, vuodđooahpahušas álggahuvvon vieris giela ja logahagas álggahuvvon oanehis vieris giela oahppoávnas. Sámegiela sáhtta oahppat eatnigiela oahppoávnasin maiddái ámmátlaš skuvlemis¹¹.

Ruotas vuodđoskuvllain leat iešguđet molssa-eavttut lágidit sámehoahpahusa. Sámemánáin lea vejolašvuohta gazzat oahpu sámeskuvllain, mat leat oktiibuot vihtta. Sámeskuvllaid oahpahuš lea vuodđoskuvlla 1–6 luohkáid oahpahuš. Sámeskuvllat leat stáhta skuvllat ja dain lea iežaset stivra, *Sámeskuvlastivra* dahjege *Sameskolstyrelsen*¹². Sámeskuvllain oahpahušvojit davvi-, julev- ja lullisámegiella. Sámehoahpahusa sáhtta addit maiddái integrerejuvvon oahpahušsan (*integrerad samisk undervisning*). Integrerejuvvon oahpahuš lági-duvvo dábálaččat bajit luohkáide, go oahppit leat vuossan gazzan oahpu sámeskuvllas. Jos skuvla ii bastte ordnet sámegiela oahpahuš, de dalle oahpahuš galgá fállat gáiddusoahpahušsan¹³. Logahatskuvllaid ohppiin lea vuoigatvuohta sámegiela eatnigiela oahpahušsii juos oahppi máhtta giela ovddežis bures.

3.3 Alit oahppu ja oahpaheaddjeoahput

Norggas Sámá allaskuvlla (*Samisk høgskole/ Sámi University College*) Guovdageainnus¹⁴ fállá ee. oahpahuš sámegielas ja girjjálašvuođas bachelor-, master- ja doavttergrádadásis. Mánáidgárdeoahpaheaddji- ja oahpaheaddjeoahpus galgá studeanta oažžut máhtu guđege riikka skuvlasystemaid birra ja oahppoprográmma leage huksejuvvon rájáhis vuogi mielde. Dat lea máilmmi áidna allaskuvla, mas oahpahuš, hálddahuš ja eará gulahallama váldogiellan lea davvisámegiella. Dasa lassin Sámá allaskuvllas leat maiddái sámá kulturfágalaš oahput ja kurssat nugo duojs ja sámá servodatoahpus ja boazodoalus ja maiddái eamiálbmotoahput. Oassi Sámá allaskuvlla dutkandoaimmain ruhtaduvvo Davviriikkaid ministtarráđi bokte (*Nordisk ministerråd/Nordic Council of Ministers*)¹⁵.

⁸ Ásahus 1777/2009.

⁹ Sámediggi 2019 (Suopma): *Sámegielaide gáiddusoahpahušfidnu válmmaštallá doaimma stáđásmáhttima*.

¹⁰ Láhka 714/2018.

¹¹ Láhka 531/2017.

¹² www.sameskolstyrelsen.se

¹³ Sameskolstyrelsen 2019: *Fjärrundervisning i samiska*.

¹⁴ samas.no

¹⁵ samas.no/se/dutkan

3.4 Mánáidgárdi/árrabajásgeassin

Norggas mánáidgárdelága²⁴ mielde sámi guovlluid suohkaniin lea ovddasvástádus ja geatnegasvuohta das ahte sámi mánáid mánáidgárdefálaldaga vuodđun leat sámegiella ja kultuvra. Eará guovlluid suohkanat galget láhčit dili nu ahte sámi mánát sáhttet sihkkarastit ja ovdidit gielaset ja kultuvrraset. Mánáidgárdefálaldat lea davvi-, julev- ja lullisámegillii. Rámmaplána mánáidgárdiide (*Rammeplanen for barnehagen*) mearrida mánáidgárdiid sisdoalu²⁵.

Suomas árrabajásgeassinlága mielde giella galgá fuolahit das, ahte mánná oažžu árrabajásgeassindivššu suoma-, ruoŋa- dahje sámegillii²⁶. Árrabajásgeassin juhkkovuvvo mánáid sámegielat eatnigielat (davvisáme-, anáraš- dahje nuortalaš-gielat) beaivedikšui ja sámegielat giellabeassái²⁷.

Ruoŋas našuvnnalaš unnitloguid ja unnitlogugiellaid lága mielde juohkehaččas, gii gullá našuvnnalaš unnitlohkui, lea vuoigatvuohta iežas giella oahppamii. Dát láhka geatnegahtta sámegiella hálddašanguvlui gullevaš gielladaid lágidity oassái dahje ollástit sámegielat beaivedivššu (*förskola*)²⁸.

3.5 Oahpponeavvut

Norgga Sámedikkis lea ovddasvástádus ráhkadeamis sihke dábálaš ja erenoamážit heivehuvvon oahpponeavvuid sámegiellaide vuodđooahpahussii 1.–13. jahkecehkiide. Sámediggi mearrida váikkuhangaskaomiid mihttomeriid, strategijaid ja doaibmabijuid oahpponeavvuid ráhkadeami várás doaibmaplánadahkosiid ja bušeahtaproseassaid bokte. Sámediggi almmuha ja juolluda jahkásaččat ohcanvuđot doarjaga sámi oahpponeavvuid ovdánahttimii. Lágádusat, fitnodagat ja priváhta ásašusat ja eará birrasat sáhttet oažžut doarjaga ráhkadit oahpponeavvuid.

Oahpponeavvobuvttadeddjiin ja oahpponeavvoportálas *Ovtta/Akan/Aktesne* lea ovddasvástádus oahpponeavvuid gaskkusteamis, vuovdaleamis ja juohkašumis. Dasa lassin lea Sámedikkis oahpponeavvoguovddáš gii hálldaša ávnnasčájáhusa ja –luoikkaheami mánáidgárdiide, skuvllaide, studeanttaide ja earáide.

Suoma Sámediggi doaibmá ieš oahpponeavvuid buvttadeaddjin, daningo Suoma bealde eai leat gávppálaš goasttideaddjit. Sámi oahpponeavvobuvttadeapmi gullá Sámedikki skuvlen- ja oahppamateriáladoaimmahakkii, mii čielggada buvttadandárbbuid, čállá jahkásaš bušeahtaevttohusaid, hálldaša bušeahta mearreruđaid, gárvvista buvttadanplánaid, fuolaha materiálad válmmašteamis ja plánemis giehtačállosa rájes prentema rádjái, bálkaha oahppamateriála prošeaktabargiid ja doallá oktavuodaid fitnodagaiguin, juohká materiálad nuvttá skuvllaide, mat addet sámegiella ja sámegielat oahpahusa, earáide oahppomateriálad vuvdojuvvojit.

Ruoŋas Sámeskuvlastivra čielggada oahpponeavvodárbbuid, pláne, bivdá fáldagaid ja addá prošeaktabargguid fitnodagaide, oastá oahpponeavvuid, hálldaša oahpponeavvobušeahta ja juohká dieduid.

²⁴ Láhka 2005/64.

²⁵ www.udir.no/rammeplan

²⁶ Láhka 1973/36, rievadáusat 1981/875 ja 2015/580.

²⁷ Sámediggi 2019 (Suopma): *Mii lea giellabeassi?*

²⁸ Sámediggi 2019 (Ruoŋa): *Förvaltningskommuner i det samiska området.*

3.6 Eará skuvlaáššit

Skuvladearvvašvuohta

Norggas skuvladearvvašvuođa bálvalus galgá gávdnot buot mánáidskuvllain, nuoraidskuvllain ja joatkkaskuvllain. Bálvalusas sáhttet leat dearvvašvuođadivššár, skuvladoavttir, psykologa ja fysioterapevttar. Ohppiide lea dehálaš, ahte bargit dán bálvalusas leat fáhtemis skuvllas. Oahppit fertjit diehtit goas, gos ja mo sáhttet oažžut oktavuoda dearvvašvuođabálvalusain, vai šaddá nu álki go vejolaš go sis lea dárbu oažžut dearvvašvuođa veahkkái²⁹.

Pedagogalaš-psykologalaš bálvalus (PPT) lea suohkanlaš ráđđeaddibálvalus, mii doaibmá áššedovdin mánáid, nuoraid ja rávisolbmuid oahpahusdílálašvuhtii ja earenoamášoahpahusa dárbut. Bálvalus neavvu skuvllaid, gielddaid ja fylkagielddaid mo heivehit mánáide, nuoraide ja rávesolbmuid, geain leat erenomáš dárbbut.

Sámi našuvnnalaš gealbobálvalusas Kárášjogas (SÁNAG) leat našuvnnalaš gealbobálvalusdoaimmat. Dan ulbmilin lea oččodit sápmelaččaide ovttagáđasássaš fáldadaga psykologa dearvvašvuođasuddjemis ja gárrendilledivššus. SÁNAG fállá čielggadeami ja divššu spesiáladásis 0–18 jahkásaš mánáide ja nuoraide. Mánát ja sin bearrašat, geain lea dárbu oažžut veahki, sáhttet oažžut čujuhusa fástadoaktára, psykologa dahje mánáidsuodjalusa bokte. Mánát ja nuorat geat vásihit ahte sis leat váttut sáhttet ieža váldit njuolga oktavuoda. Dan sáhttet maiddái earát geat leat vuorrástuvvan mánáid dáfus omd. mánáidgárdebargit, váhnemat ja oahpaheaddjit.

Sámi earenomáš pedagogalašdoarjja Guovdag-eainnus (SEAD) lea sámi ossodat Statped vuolde. Sis lea riikaviidosaš ovddasvástádus fállat doarjaga ja veahki buot mánáide ja ollesolbmuid, geain leat erenomášdárbbut oahppandílálašvuođas. SEAD fállá veahki sihke ovttaskas oahppái ja maiddái olles jovkui. Viidáset SEAD hábme ja ráhkada erenomáš heivehuvvon oahpporesursaid ja kártenmateriálaid sihke davvi-, julev- ja lullisámegielaide. Sii maiddái logaldallet sámi mánáid ja nuoraid earenoamáš pedagogalaš hástalusaid birra. Dávjá PPT-kantuvrraid čađa leat mánáidgárddit ja skuvllat ohcet veahkki SEADas.

Suomas vuodđooahpahusa ja joatkkaoahpahusa oahppis lea vuoigatvuohta oažžut oahppiifuolahusa bálvalusaid, maidda gullet ee. psykologa, kuráhtora, dearvvašvuođadivššára ja doaktára bálvalusat³⁰. Oahppis galgá leat vuoigatvuohta beassat kuráhtora dahje psykologa lusa seamma beaivve ja dearvvašvuođadivššára lusa áiggi várrema haga. Dan lassin Suoma vuodđoskuvllain lea golbmaceahkát doarjja. Dábálaš doarjagii gullet buot oahppit ja sis lea vuoigatvuohta oažžut doarjaga dalán go doarjaga dárbu boahtá ovdan. Beavttálmahtton doarjaga oahppi oažžu stáđasmahtton, oktagaslaš ja nannosut doarjaga. Beavttálmahtton doarjaga álggaheapmi, ordnen ja máhccan dárbbu mielde dábálaš doarjagii vuodđuduvvá pedagogalaš árvoštallamii ja dat gieđahallojuvvo mánggaámmátlaš oahppifuolahusa ovttasbargojoavkkus. Jus beavttálmahtton doarjja ii leat doarvái, oahppái dahkko pedagogalaš čilgehus, man vuodul oahppi sirdojuvvo sierradoarjagii. Sierradoarjagii gullet ee. oahppi sierraoahpahus ja eará doarjabálvalusat, maid oahppi dárbbáša.

²⁹ groruddalen.osloskolen.no/nyhetsarkiv/hva-gjor-skolehelsetjenesten

³⁰ Láhka 1287/2013.

Ruotas skuvllas lea geatnegasvuohhta fállat oahppái dárbbu mielde ja nu guhká go lea dárbbu liigeheivehusaid (*extra anpassningar*) dahje erenomášdoarjaga (*särskilt stöd*), vai son sáhtta juksat oahppomihttomeriid. Liigeheivehusat sáhttet leat ee. lasserávvgiid čállin, heivehuvvon oahpponeavvut dahje sierraoahpahus. Jos liigeheivehusat eai leat doarvái, de rektor galgá guorahallat, dárbbášago oahppi erenomášdoarjaga. Erenomášdoarjaga lea viiddit ja bistá dábálaččat guhkit áigge liigeheivehusaid ektui, ja dat sáhtta sisttisoallat ee. sierraoahpahusa ovtta sierraoahpaheaddjiin, persovnnalaš oahpahusa dihto fágas dahje heivehuvvon oahppoplána. Skuvla galgá čállit erenomášdoarjaga várás doaibmaplána³¹.

Oahppodoarjja stipeanddat

Davviriikkaid vuodđonjuolggadusa mielde studeanta oažžu oahppodoarjaga iežas ruovtturiikkas. Studeanttat, geat váldet oahpu nuppi davviriikkas, sáhttet muhtin eavttuiguin oažžut oahppodoarjaga maddái nuppi riikkas.

Norggas ožžot stipeandda ollesáigge oahpuide vuodđoskuvlla manjel ja olgoriikkalaš sáhtta oažžut oahppodoarjaga dihto eavttuiguin Lånekassenis³². **Suomas** oahppodoarjja miedihuvvo ollesáigge oahpuide vuodđoskuvlla manjel. Oahppodoarjaga sáhtta ohcat álbmo-tealáhuslágádusas Kelas³³. **Ruotas** oahppodoarjja miedihuvvo Suoma láhkai nuppi dássái ja ámmátallaskuvlaoahpuide (*yrkeshögskoleutbildning*). Ruotas oahppodoarjaga miedihá Ruota oahppodoarjjaeiseváldi CSN³⁴.

Sámediggi Norgga bealde juohká stipeanddaid joatkkaskuvlii ohppiide, geat lohket sámegiela. Dasa lassin stipeanddat juhkkovit iešguđege alit ohppui, mat ovddidit sámi kultuvrra ja sámegielaid³⁵. Studeanttain Ruota ja Suoma bealde lea maid vuoigatvuohhta ohcat dihto stipeanddaid. Daid eaktun lea, ahte oahppit váldet Sámi mánáidgárde- ja vuodđoskuvlaoahpaheaddjeoahpu ja praktihkalaš pedagogalaš oahpu Sámi allaskuvllas.

31 Láhka 2010/800.

32 www.lanekassen.no

33 www.kela.fi

34 www.csn.se/languages/sami---davvisamegiella.html

35 Sámediggi 2019 (Norga): *Stipeanda alit ohppui*.

4. Dieđuid háhkan rájáhis sámeoahpahusa birra

4.1 Jearahallamat

Rájáhis sámeoahpahus -bargojoavku ollašuh-tii elektrovnnalaš jearahallama skuvllain, main lea oahpahus sámegielain dahje sámegillii riikarájaid lahkosis. Elektrovnnalaš gažadanskovvá lei vejolaš vástidit sihke davvisáme-³⁶, suoma- ja dárogillii. Dán oassái leat čohkkejuvvon jearahallamiid bohtosat.

Jearahallamiiguin ja galledemiiguin bargojoavku hálidii čielggadit čuovvovaš áššiid: Guđe guovllu skuvllain leat leamašan ovttasbarggut rájaid rastá? Guđemuš dási ovttasbargu skuvllain lea dál, dahje lea leamašan? Mo oahpahusovttasbarggu leat ollašuhttán ja mo lea lihkostuvvan? Mat áššit dorjot dahje hehtejit oahpahusovttasbarggu? Maidda áššiide ferte bidjat fuomášumi jos áigu bargat ovttas nuppiin skuvllain rájá nuppe bealde?

Gažadanskovvi sáddejuvvui rektoriidda ja skuvlahoavddaide ja oahpaheddjiide miessemánus ja de vel nuppes borgemánus 2019, bijaimet vel muittuhusa Sámedikki Facebook-siidui ja Suoma Sámedikki ruovttusiidui. Dasa lassin jearahallamat leat ollašuhtton skype-čoahkkimiin ja galledemiin. Bargojoavku lea maiddái lohkan ja guorahallan iešguđegelágan raporttaid, mat leat ovdal almmuhuvvon. Dát leat namuhuvvon gáldolisttus.

4.2 Ovttasbargoskuvllat ja -guovllut

Gažadanskoviid ja jearahallamiid mielde oahpahusovttasbargu lea guoskkahan skuvllaidgas-kasaš doaimmaid. Bargojoavku diehtá, ahte maiddái skuvllat ja giellaguovddážat leat bargan ovttas sámi skuvlaáššiiguin, muhto mii eat leat váldán raportii daid mielde. Jearahallamiid bohtosat čájehit, ahte oahpahusovttasbarggut leat čađahuvvon ankkre dáin skuvllain ja guovlluin, muhto soaitá ahte leat eanet rájáhis ovttasbarggut čađahuvvon maid mii eat leat ožžon mielde:

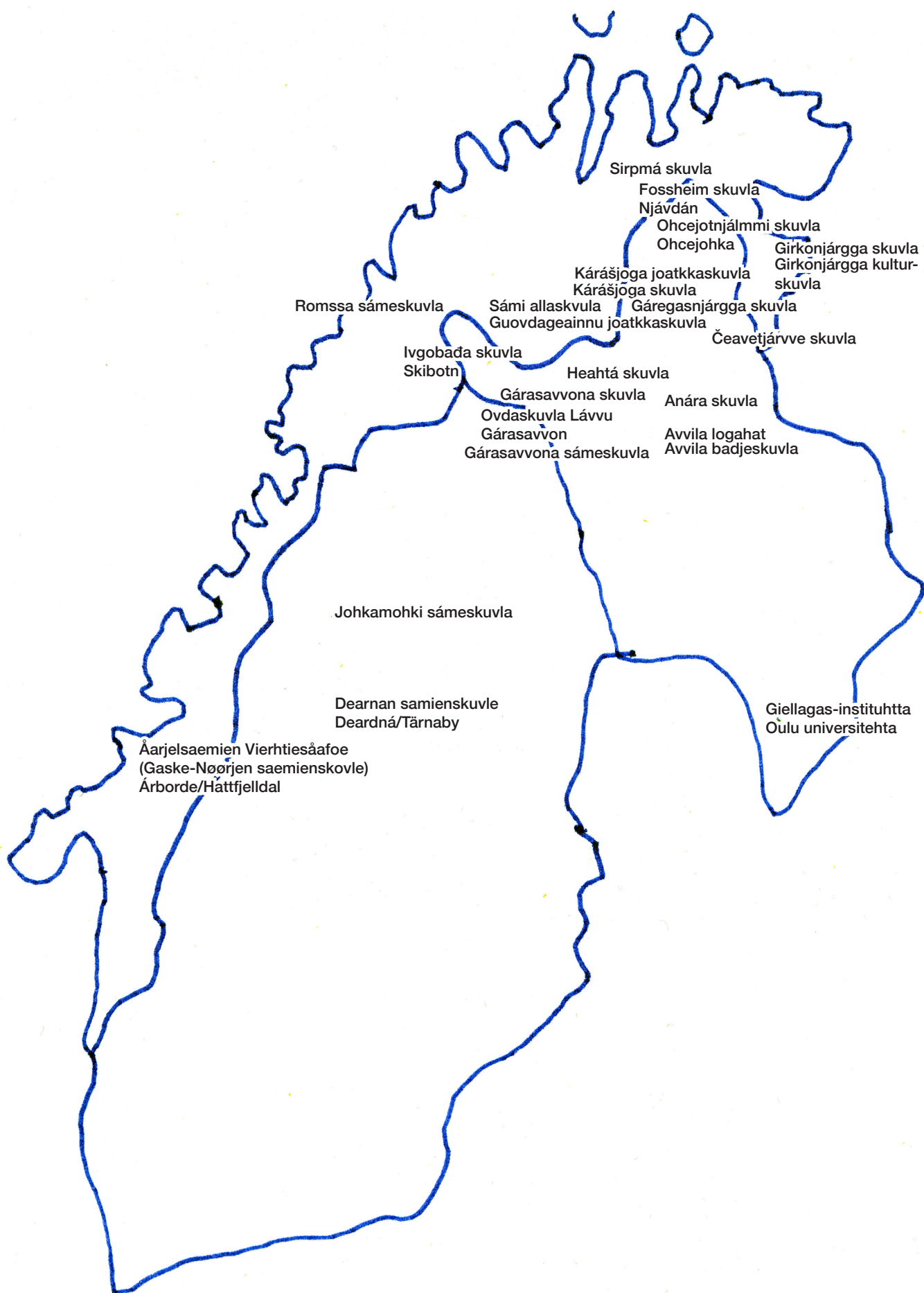
4.3 Moadde lihkostuvvan oahpahusovttasbarggu

Dása leat čohkkejuvvon ovdamearkkat lihkostuvvan ovttasbarggus. Ovdamearkkat leat válljejuvvon nu, ahte dat ovddastit iešguđet ovttasbargodási: oktasaš prošeavttaid ja oktasaš oahpahusa. Ovdamearkkaid manjel lea vel oanehaččat govviduvvon, maid eará skuvllat leat dahkat ja guđelágan sávaldagat ja vásáhusaid dain leat oahpahusovttasbarggu ektui.

Ohcejotnjálmmi ja Sirpmá skuvllaid ovttasbargu

Ohcejotnjálmmi skuvla Suoma beale Deanuleagis ja Sirpmá skuvla Norgga beale Deanuleagis bargagohte ovttas 1990-logu álggus. 2000-logu rájes ovttasbargu ovdánii ja viiddiduvvui eanet systemáhtalažžan. Dán guovtti skuvlla vanhemat ja oahpaheaddjit álggahedje ovttasbargojoavkku man gohčodedje “Ohcejoga ja Sirpmá kulturoahpahusjoavkun”. Dáinna kulturoahpahusjoavkkuin sii bidje johtui iešguđet lágan doaimmaid. Jagi 2005 álggahuvvui bissovaš oktasaš oahpahus guokte beaivve vahkkui.

³⁶ Gč. čuovus 1.

Ovttasbargu dán guovtti skuvlla gaskka lea buktán positiivlaš ovdáneami ohppiid giellamáhttui ja sámegiela geavaheapmái árgabeaivvi hállamis. Sámi allaskuvla lea dahkan vuđolaš árvvoštallama, mii čájehii ahte ovttasbargu ja oktasaš oahpaheapmi lea bures doaibman, ja ahte mánáid sámegiela geavaheapmi lea lassánan ja nanusmuvvan danne go sámegiella lea lunddolaš gulahallangiella. Ovttasbargu lea maid nannen mánáid kulturáddejumi ja sámi identitehta.

Prošeakta “OVTTAS! Sámi giella-, skuvla- ja mánáidgárdeovddideapmi Deanuleagis” lea leamaš jođus guktii; 2004-2007 ja 2009-2013. Dáid prošeavttaid guovddášis lei sámi kulturoahpahus mánáide ja nuoraide, ja ovddidit sámi giela, skuvlla ja mánáidgárddi. Dán guokte prošeavtta leat mánnggas ruhtadan, earret eará Interreg, guoskevaš gielddat, Norgga ja Suoma beali Sámedikkis, Lappi lihttu Suomas, jna. 2006 álggahuvvui bistevaš oktasaš oahpaheapmi oktii vahkus. Dat viiddiduvvui maŋŋá guovtti beaivái vahkus. Skuvllain ledje oktasaš plánenčoahkkimat ja ráhkadedje oktasaš jahkeplána.

Oahpaheaddjit ja vanhemat oaivildit ahte oktasaš oahpaheapmi lea lihkostuvvan ulbmiliid ektui, ja leat guhkit áiggi bargan ásaht oktasaš sámeskuvlla riikkarájáid rastá. Ovttasbargu lea joatkašuvvan prošeavttaid maŋŋá skuvllaid árgabeaivvis, muhto leamaš áitojuvvon dan maŋŋá go Deanu giella mearridii heahtihit Sirdmá skuvlla borgemánu 2016 rájes. Ohcejoga ja Sirdmá guovllu sámemánáid vanhemat eai leat duhtavaččat dillái ja gáibidit rájáhis sámeskuvlla vuodđudeami guvlui.

Čeavetjávrris skuvlla ovttasbargu Fossheim ja Lujávrris skuvllain

Čeavetjávrris skuvllas Suoma beale ja Fossheim skuvllas Norgga beale Sámis lea leamašan ovttasbargu juo 1990-logus. Ovttasbargu álggahuvvui valáštallandáhpáhusaiguin ja oktasaš vuojoandanbeivviiguin Girkonjargga vuojoandahállas. Skuvllat lággidedje maidái oktasaš buđaldallanbeivviid, main oahppit besse oahpásnuvvat guđet guimmiideasetguin. Oktasaš doaimmat ledje moddii lohkanjagis. Muhtumin lei vejolaš hutkat oktasaš doaimmaid eanet soahtáhagas, daningo unna skuvllaide dat lei vejolaš. Ovttasbargu nogai, go Fossheim skuvla heahtihuvvui.

Čeavetjávrris skuvllas lea leamašan ovttasbargu maidái Lujávrris skuvllain Ruošša beale Sámis. Čeavetjávrris skuvla ovttas vanhemiiguin čokkii ruđa daid várás ee. vuorbádemiiguin ja láibumiiguin. Lujávrris ohppiid mátkkošteami várás fas ohce veahkkeruđa ee. Sámedikkis, Suoma kulturrehtarájus ja iešguđege kulturfoanddain. Čeavetjávrris skuvla fuolahii gussiid mátkegoluid ja orruma. Jagi 2005 ArcticChildren -prošeakta ovddidii Čeavetjávrris ja Lujávrris skuvllaid ovttasbarggu. Prošeavtta ruhtadeaddjin lei EU ja dan koordinerii Lappi universitehta Roavvenjarggas³⁷. Galledemiid vuodđun ledje nuortalaš árbevierut, dásun, duddjon, málesteapmi ja stohkosat. Ulbmilin lea lasihit gulahallama ja hukset ođđa ovttasbargomálliid.

37 Lappi universitehta 2005: *Uudenlaista yhteistyötä Seveittjärven ja Lovozeron koulujen välillä [Oddalágan ovttasbargu Čeavetjávrris ja Lujávrris skuvllaid gaskkas]* www.ulapland.fi/news/Uudenlaista-yhteistyota-Seveittjarven-ja-Lovozeron-koulujen-valilla/r52yw0hl/47b3b2ce-943f-4933-9b4a-1302546361de

Oulu universitehta Giellagas-instituhta ja Sámi allaskuvlla ovttasbargu

Oulu universitehta Giellagas-instituhtas ja Sámi allaskuvllas lea maid viiddes ovttasbarggu. Ovttasbargui gullá sihke ohppiid ja bargiid lonohallan, bagadallan ja gulahallan. Dasa lassin joatkkastudeanttaide leat ordnejuvvon oktasaš deaivvadeamit, ja Giellagas-instituhta ja Sámi allaskuvla leat maidđái lágidan symposiaid ovttas. Giellagas-instituhta ja sámi allaskuvla eai leat goit vel nagodan ovttastahttit ja integreret oahpuid, daningo Suoma ja Norgga vuogádagain leat erohusat.

Eará, mii boahotá ovdan jearahallamiin

Jearahallamiid mielde badjel bealli vástideddjiin háliidedje ovttasbargat rájáid rastá. Vaikko skuvllain ii leatge leamašan vealttekeahttá fásta ovttasbargu, de oahpaheaddjit ja vanhemat oidnet liikká stuorra ávkki das, ahte oahppit oahpásnuvvet guhtet guimmiideaset rájáid rastá. Jearahallamiid bohtosiid mielde oktasaš doaimmat leat nanosmahttán sámegiela, ja váikkuhan dasa, ahte riikarádji ii oro leamen rádji ollege, mánát ohppet dovdat olbmuid ránnjágilis, mánát oamastit guktuid skuvllaid ja gilážiid, ohppet kránnjáriikkaid váldogielaide maid ja dovdet ávkki daid oahppamis.

Jearahallamiid mielde vuodđoskuvllat leat dahkan oanehis galledemiid ránnjáriikkaide. Ovdamearkka dihte Gárasavvoniin, Kárašjogas, Guovdageainnus, Heahtás ja Deartnás ja Hattfjelldalas leat leamašan ee. teáhter-, bigálus-, girkostallan- ja eará sullasaš fáttát ja doaimmat. Alit oahpu dásis fas Skolverketis ja Sámi allaskuvllas lea ovttasbargu nu, ahte Sámi allaskuvla skuvle ovdaskuvla- ja sámegiela oahpaheddjiid Ruota bealde. Dasa lassin Skolverketis lea leamašan ovttasbargu Sámi oahpahusguovddážiin Anáris, gos Sámi oahpahusguovddáš lea skuvlen oahpaheddjiid gáiddusoahpaheami birra.

Sihke vanhemiin ja oahpaheddjiin lea beroštupmi ja hállu rájáhis oahpahusovttasbargui, ja sávvat ahte dákkár ovttasbargu huksejuvvo bistevaš ortnegin. Dát nannelii oktasaš Sámi áigumuša bargat ovttas oahpahusa ovdii rájáid rastá, ja válddálíi eret ovttaskas vanhema ja oahpaheaddji ovddasvástádusa okto rahčat, ovdánahttit ja sealluhit sámegiela ja kultuvrra.

5. Oktasaš julggaštus

Sámemánáin ja -nuorain miehtá Sámi galgá leat vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámegielas ja sámegillii. Dát mearkkaša, ahte sápmelaččat ásahit ja doaimmahit iežaset skuvlavuogádaga mánáidgárddi, vuodđoskuvlla, joatkkaoahpu ja alit oahpu, mii hukse oahpu sámi árvvuid ja prinsihpaid vuodul. Skuvla lea okta min deataleamos servodatásahusain. Dat lea čadnojuvvon ovddešáigái ja galgá min ráhkkanahhtit boahtteáigái. Skuvla ja oahpaheaddji fievrredit árbevirolaš máhtu, kultuvrra ja árvvuid buolvvas nuppi buvvi.

Mii leat okta álbmot ja mis lea riekti ovdánit dan prinsihpa vuodul. Beroškeahhtá riikarájaid galgat mii beassat ovtas bisuhit, doaimmahit ja ovdanahttin min kultuvrra, giela ja eallinvugiid. Mii galgat maid beassat dikšut fuolkevuodá

ja verdestallama. Ráját eai galgga hehttet min eanet go dárbu lea. Ovtastallan ja gulahallan lea ávkkálaš midjiide. Mii sáhttit ávkkástallat nuppi riika sámi oahpponeavvuin ja -oahpaheddjiin ja mii leat gievrrabut go ovtasbargat ja juogadit gelbbolašvuodá.

Mis leat seamma hástalusat ja áigumušat ja mis lea alddámet vuodđooahppu buot sámiid guoskevaš skuvlaáššiide. Gulahallan siskkáldasat sámi servodagas lea deatalaš. Sámi ollislaš oahpahuspolitihkka mielddisbuktá ovtasbarggu riikarájiid rastá, gos sámi perspektiiva lea vuolgasadjin. Dáid prinsihpaid vuodul mii fertet bargat dan ala, ahte heivehit riikkaid skuvlavuogádagaid ja -struktuvrraid.

6. Doaibmabijut

Rájáhis sámeoahpahusa
prošeaktabargojoavku evttoha
čuoovvaš doaibmabijuid:

Ásahit váldoprošeavtta

Árvvoštallat berre go Sámediggi Norgga bealde oažžut sierra ovttasvástádusa ásahit váldoprošeavtta. Váldoprošeavtta ulbmil lea guorahallat vejolašvuodaid ja eavttuid ásahit oktasaš rájáid rasttildeaddji skuvllaid, ja álgovuorus ásahit geahččalanskuvllaid Sámis. Váldoprošeavttas galget leat miellahtut sihke Norggas, Suomas ja Ruoŧas, geain lea gelbbolašvuolta iešguđet riikkaid oahppoplánain, eará stivrendokumeantain ja vuđolaš ipmárdus Sámi rájáhis ovttasbargguid birra.

Váldoprošeaktajoavku galgá:

- Hápmet oktasaš julggášusa, bajit prinsihppalaš vuodu ja árvovuodu, mii galgá gustot sámi rájáhis oahpahussii ja mii hukse ja viidida ovdaprošeavtta bargojoavku julggášusevttohusa (kap 5)
- Geahčadit mo geahččalanskuvllaid galgá ruhtadit, ja erenoamážit árvvoštallat seamma sullasaš ortnega mielde ruhtadit dáid nugo Romssa sámeskuvlla Norgga bealde ja stáhta sámeskuvllat Ruoŧa bealde
- plánat ja geahčadit skuvlla fágalaš sisdoalu, nu ahte dat váldá vuhtii sihke iešguđet riikka ja sámi áigumušaid

Váldoprošeakta ferte maid guorahallat organiserema, dása guoská:

- Guorahallat mo sámedikki/ SPR ja sámeskuvlastivrra (Ruoŧa bealde) sáhttet áimmahuššat sin ovddasvástádusa rájáhis skuvlaovttasbarggu ektui. Ja árvvoštallat ásahit gulahallanfierpmádaga, gos ságastallá oktasaš Sámi skuvlenpolitihka birra, mii guoská maiddá rájáhis oahpahusovttasbargui. Dán oktavuođas berre árvvoštallat galgá

go Sámedikkis Norgga bealde leat sierra ovddasvástádus čuoovvut ja koordineret rájá rasttildeaddji ovttasbargoáššiid, nugo gulahallat iešguđege suohkaniiguin, skuvllaiguin, oahpaheddjiiguin ja vanhemiiguin

- Árvvoštallat berre go Sámediggi Norgga bealde oažžut sierra ovttasvástádusa dasa ahte ásaha stivrenjoavkku, mas lea ulbmil geahčadit vejolašvuodaid hábmet oktasaš sámi oahppoplánaid. Dasa lassin kártet skuvllaid stivrendokumeantaid, mat sáhttet hehttet rájáhis ovttasbarggu ollašuhttima. Stivrenjoavkkus fertešii fágalaš máhttu iešguđet dási oahpahussuorggis, nugo vuodđoskuvllas universitehtii
- Árvvoštallat berre go Sámediggi Norgga bealde oažžut sierra ovddasvástádusa ásahit davviriikalaš oahpponeavvo ovttasbarggu. Ulbmilin lea plánat ja buvttadit oktasaš sámi oahpponeavvuid mánáidgárddis joatkkaskuvlii³⁸. Dát ovttasbargu mielddisbuká maid ahte geahčadit vejolašvuodaid fievrridit oahpponeavvuid nuppi riikii duollomávssuid haga. Dasa lassin háliida rájáhis ovttasbargoprošeakta, ahte oktasaš sámi historjjá oahpponeavvobuvtta berre ráhkaduvvot
- Guorahallat mo ásahit ja doaimmahit ovttasbarggu suohkaniin miehtá Sámi, dan olis ahte plánegohtá doaimmaid fárrolaga, mat eai gáibit stuorit struktuvrralaš nuppástusaid dahje stuorit ekonomalaš hástalusaid. Prošeavttat, fáttát ja doaimmaid sáhttet guoskat dihto fágaide ovdamearkka dihte musihkkii, duodjái, ruovttudollui ja lášmmohallamii. Viidáset doaimmat, mat váldet vuhtii sámi árbevirolaš máhtuid nugo luondduin ávkkástallama, ealáhusaid, fuolkevuodaid ja eará sámi kultuvrralaš fáttáid
- Mo rekruteret sámegielat oahpaheddjiid, geain lea gelbbolašvuolta bargat rájáhis ovttasbargguin

38 NOU 2016: 18 Hjertespråket/Vaajmoegiele/Vájmogiella/Váibmogiella.

Guorahallat mo doaimmahit gulahallama suohkaniid gaskkas, geain lea ollu ovttasbargu

Soaittášii gánnáhit vuodđudit bargojoavkku, gos leat miellahttun sihke suohkaniid hálddahusat, ovttasbargoskuvllat ja vanhemat, ja ahte sii ovttas plánejit oktasaš oahpahusfálaldaga ja mearridit mihttomeriid ja ulbmiliid.

Eará evttohusat rájárásttildeaddji doaibmabijuide:

- **Skuvllaid ja giellaguovddážiid ovttasbargojoavkkut**, mat lágidit oktasaš doaimmaid maiddá olggobealde skuvlaáiggi, nugo oktasaš duodjekurssat, lávlun, juoigan ja teáhterdoaimmat ja girkostallamat.
- **Skuvllaid ja valástallanservviid ovttasbargojoavkkut**, mat lágidit oktasaš valástallandoaimmaid, nugo čuoigama, čierastallama, njorostallama, spábbačiekčama jna.
- **Sámi mánáidgárde-/árrabajásgeassinovttasbargu**, mii addá vejolašvuoda geavahit vátna olmmoš- ja materiálaressursaid ovttas, nugo ordnet oktasaš giellalávgu-miid ja guossástallamiid/oktasaš mátkkiid. Dát livččii lunddolaš báikkiin, mat leat lahkálaga ovttas lágidit mánáidgárdefálaldaga, beroškeahtta riikarájiin. Sámemánas galgá leat vejolašvuodha sámi mánáidgárdái/árrabajásgeassimii.
- **Sámi joatkkaskuvllaid/ámmátskuvllaid ovttasbargu**, mii láhčče dili eanet ovttasbargamii, ovdamearkka dihte ahte Anáris Sámi oahpahusguovddáža boazodoallosuorgi ovttasbargá Ruoššain ja sámi joatkkaskuvllain ja boazodoalloskuvllain Guovdageainnus.
- **Gulahallan sosiála medias**. Ohcat vejolašvuoda ráhkadit gulahallan-áppa ja doaimmahit oktasaš Facebook-siiddu, gos sámegieloahpaheaddjit ja vanhemat sáhttet gulahallat gaskaneaset oahpahusáššiin.
- Ásahit verddeskuvllaid ja **–oahpaheddjiid**, mii attášii oahpaheddjiide doarjaga ja rávvagiid, ja vejolašvuoda verddežiidda (verdeoahpaheddjiide) plánet ja bargat ovttas, digaštallat áigeiguovdlis áššiin ja sámi giela, -didaktihka ja –pedagogihka birra.
- **Guorahallat dárbbu rájáhis gáiddusoahpahussii**. Sámedikkit ja Sámeskuvlastivra berreše álggahit ovttas davviriikkaid eiseváldiiguin plánenbarggu, ahte mo oažžut biste-vaš ortnega sámegielaid gáiddusoahpahusa rájáid badjel. Dasa lassin háliida prošeakta-joavku ahte lágiduvvo sierra politihkalaš- ja fágalašdási čoahkkaneami oahpaheddjiide ja eará fagaolbmuide mat fáallet oahpu sámegielas ja sámegilli, miehtá Sámi. Gáiddusoahpahusa bokte ožžot eanas sámi oahppit sámegielas oahpahusa, ja dasto guoská oallugiidda, danin lea deahálaš addit dása sierra fuomášumi.

Gáldut ja eará girjjálašvuohta

Aikio-Puoskari, Ulla 2016: *Gullos sámegiella! – Sámegielaid ealáskahttima buoremus vuogit ja álbmotlaš politihka linjât Suomas, Ruotas ja Norggas*. Sámediggi. Anár.

NOU 2016: 18 Hjertespråket/Vaajmoegiele/Vájmogiella/Váibmogiella
www.regjeringen.no/contentassets/ad82d773c3094582a2660908b48886d3/no/sved/vedlegg.pdf (22.11.2019)

Sameskolstyrelsen 2019: *Fjärrundervisning i samiska*. sameskolstyrelsen.se/skola-utbildning/fjarrundervisning-i-samiska (25.11.2019)

Sámediggi 2019 (Norga): *Mánáidgárdi*.
www.samediggi.no/Balvalusat2/Manaidgardi#section-Proseakta-Sami-manat-odda-searvelanjain (17.10.2019)

Sámediggi 2019 (Norga): *Stipeanda alit ohppui*.

www.samediggi.no/Doarjagat-ja-stipeanddat/Stipeanda-alit-ohppui

Sámediggi 2019 (Ruotta):
Förvaltningskommuner i det samiska området.
www.sametinget.se/24399 (17.10.2019)

Sámediggi 2019 (Suopma): *Mii lea giellabeassi?*
www.samediggi.fi/doaibma/samegiella/giellabeassi/mii-lea-giellabeassi/?lang=dav
(14.10.2019)

Sámediggi 2019 (Suopma): *Sámegielaiddus oahpahusfidnu válmmaštallá doaimma stáđásmahttima*. www.samediggi.fi/2019/06/18/samegielaiddus-oahpahusfidnu-valmmastalla-doaimma-stadasmahttima/?lang=dav (25.11.2019)

Sámediggi 2019 (Norga): *Oahpahus ja oahpponeavvut*. www.samediggi.no/Balvalusat2/Oahpahus-ja-oahpponeavvut
(25.11.2019)

Sámediggi 2019 (Suopma): *Skuvlen ja oahppomateriála*. www.samediggi.fi/skuvlen-ja-samegielat-oahppamaterialabargu/?lang=dav
(16.10.2019)

Sameskolstyrelsen 2018: *Årsredovisning*.

sameskolstyrelsen.se/app/uploads/2019/02/Sameskolstyrelsens-a%cc%8arsredovisning-2018.pdf (21.10.2019)

Skolverket 2019: *Lärarlegitimation och förskollärarlegitimation*. <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/lararlegitimation-och-forskollararlegitimation> (12.11.2019)

Rasmussen, Torkel 2015: *Go ealáska, de lea váttis dápmat* – *Davvisámegiela etnolingvisttalaš ceavzinnávccaid guorahallan guovtti kránnjágielddas Deanus ja Ohcejogas 2000- logu álggus*. Dieđut 5/2014. Sámi Allaskuvla & Norgga dutkanráđđi. Guovdageaidnu.

Oahpahusráđđehus 2014: *Vuodđooahpahusa oahppoplána vuodđuštusat*. Helsset. [/www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetusuunnitelmien-perusteet](http://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetusuunnitelmien-perusteet) (4.4.2019)

Utdanningsdirektoratet 2015: *Rammeverk for samisk fjernundervisning*. [/www.udir.no/laringog-trivsel/samisk/rammeverk-for-fjernundervisning](http://www.udir.no/laringog-trivsel/samisk/rammeverk-for-fjernundervisning)
(16.10.2019)

Láгат ja ásaһusat

Norga

- (1987:56) *Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven)* [Láhka Sámedikkis ja eará sámi vuoigatvuodain (sámeláhka)]
- (1988:432) *Sameparagraf 110a i Grunnlova* [Vuodđolága paragrafa 110a sámiid vuoigatvuodaid birra]
- (1998:61) *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)* [Láhka vuodđoskuvllas ja joatkkaoahpahusas (oahpahusláhka)]
- (2005:64) *Lov om barnehager* [Láhka mánáidgárddiid birra]
- (2005:657) *Forskrift om forvaltningsområdet for samisk språk* [Mearrádus sámegiela hálddašaguovllus]

Suopma

- (17.7.1995/974) *Laki saamelaiskäräjistä* [Láhka Sámedikkis]
- (19.1.1973/36) *Varhaiskasvatustaki* [Árrabajásgeassinláhka], (sámegiela guoski rievdadus 11.12.1981/875, 11 § 2 mom., lága nama molsun 8.5.2015/580)
- (21.8.1998/628) *Perusopetuslaki* [Vuodđooahpahusláhka]
- (21.8.1998/629) *Lukiolaki* [Logahatláhka]
- (21.8.1998/630) *Laki ammatillisesta koulutuksesta* [Láhka ámmátlaš skuvlejumis]
- (14.12.1998/986) *Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuudesta* [Ásahus oahpahus-suorggi bargiid dohkálašvuodas]
- (11.6.1999/731) *Suomen perustuslaki/ Finlands grundlag/ Suoma vuodđoláhka*
- (30.12.2013/1287) *Oppilas- ja opiskelu-huoltolaki* [Oahppifuolahusláhka]

Ruotta

- (1992:1433) *Sametingslag* [Sámediggeláhka]
- (2009:724) *Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk* [Láhka unnitloguin ja unnitlogugielain]
- (2010:800) *Skollag* [Skuvlaláhka]
- (2011:326) *Förordning om behörighet och legitimation för lärare och forskollärare* [Ásahus oahpaheaddjiid ja ovdaskuv-laoahpaheaddjiid gelbbolašvuodain ja duodáštusain]

Riikkaidgaskasaš soahpamušat

- (SopS 23/1997) *Dánmárkku, Suoma, Islándda, Norgga ja Ruotta gaskasaš soahpamuš alitohppui beassamis*
- (28/1962) *Islándda, Norgga, Ruotta, Suoma ja Dánmárkku gaskasaš ovttasbargosoahpamuš*

Giellaguovddážat

- Dearn ja Staare: Samiskt språk-centrum/ Saemien gielearnge / Sámien giällaguavdátje / Sáme giellaguovdásj / Sámi giellaguovddáš
- Áltá: Álttá Sámi Giellaguovddáš
- Deatnu: Deanu giellagáddi (SEG)
- Unjárga: Isak Saba guovddáš
- Porsángu: Sámi giella- ja kulturguovddáš
- Gáivuotna: Sámi giellaguovddáš
- Guovdageaidnu: Giellagiisá
- Romsa: Gáisi Giellaguovddáš
- Omasvuotna: Storfjord språksenter
- Evenášši: Várdobáiki
- Loabát: Ástávuona giellagoahtie
- Divttasvuodna: Árran julevsáme guovdásj
- Raarvihke: Gieleaarnie
- Snåase: Gielem nastedh
- Röörose: Aajege Saemien gieles- jih maahtoejarnge

7. Čuvvosat

Čuovus 1. Davisámegielat gažadeapmi skuvlaovttasbarggu birra

Čohkket dieđuid sámi

skuvlaovttasbarggus – bivdit vástidit!

Sámi parlamentáralaš ráđđi lea ásahan oktan ulbmilin sámi skuvlaovttasbarggu viiddideami ja nannema. Norgga Sámediggi lea ásahan davviriikkalaš bargjoavkku, mii lea dál čielggadeame ášši ja válmmaštallame evttohusaid rájáhis sámi skuvlaovttasbarggu ovddideapmái. Barggu duohken ja vuodđun lea Suoma Ohcejoga ja Norgga Sirpmá skuvllaid guhkes ovttasbargu, man vásáhusaid lea vejolaš ávkkástallat maid eará sajiin. Barggu ulbmilin lea láhčit vejolašvuoda ovddidit sámegielaideid, sámi álbmoga oahpu, sámiid fuolkevuoda, oktasaš ealáhusaid ja maiddái boahtteáiggi bargovejolašvuodaid riikarájaid rastá.

Bargjoavku bargá 1.1.2019–31.12.2019, man áigge dat kárte ja čohkke dieđuid dálá skuvlaovttasbarggus iešguđet guovllus Sámis. Dán lassin bargjoavku árvvoštallá dáláš ovttasbarggu doaimanmáliid, čuolmmaid, dásiid, oahpaheaidiliid ja boahttevaš vejolašvuodaid viiddidit skuvlaovttasbargguid. Bargjoavkku ulbmilin lea ráhkadit konkrehta evttohusaid oahpahuslágaid rievdeamis (jos dárbu), oahppoplánaid ja -fágaid (ávdnasiid) oktiiveiveheamis ja oahppoplánanorpmad rievdeamis (jos dárbu) ja eará ovttasbarggu eastagiin, olles Sápmái.

Bargjoavkku ságadoallin lea Inger Anne Klemetsen Norgga Sámedikkis, čállin bargá Arla Magga Suoma Sámedikkis. Bargjoavkkus leat vel čuovvovaš lahtut: Ulla Aikio-Puoskari, Laura Arola, Eila Tapiola, Torkel Rasmussen, Aura Pieski, Jon-Christer Mudenia ja Leif Erik Varsi.

1. Vástideaddji dieđut: *namma, sajádat (rektor, skuvlahoavda, oahpaheaddji, fuolaheaddji, eará), e-mail, telefonnummir*
2. Leago din skuvllas/gielddas (leamašan) ovttasbargu nuppi riikka skuvllain, mas lea sámehuopahus? Jos vástidit juo, de namut dán ovttasbargguskuvlla.

3. Mo dii lehpēt geavatlaččat ollašuhtán dán ovttasbarggu?
 - a. Oktasaš temadáhpáhusat
 - b. Galledeamit
 - c. Gáiddusoktavuođat/ oktasaš gáiddusdliimmu
 - d. Oktasaš prošeavttat
 - e. Oktasaš oahpahus dán fáttáin dahje fágain
 - f. Eará
4. Man dávjá dis lea (leamašan) ovttasbargu?
 - a. Oktii vahkus
 - b. Oktii mánotbajis
 - c. Oktii jagis
 - d. Jeavddalaččat
 - e. Soaittáhagas
5. Maid áššiid lehpēt váldán vuhtii ovttasbarggus ja mo?
 - a. Heivehan oahppoplánaid
 - b. Heivehan oahppoávdnasiid/fágaid
 - c. Heivehan diibmojuoguid/diibmomeriit
 - d. árvvoštallan/árvosániid mearrideapmi
 - e. Oahpaheaidilit
 - f. Ekonomalaš áššit
 - g. Gielalaš hástalusat - gulahallan rájá rastá
 - h. Eará
6. Mat áššit leat eastán dahje caggan ovttasbarggu nuppiin skuvllain?
7. Mat áššit leat ovddidan dahje dorjon ovttasbarggu nuppiin skuvllain?
8. Man olu ovttasbarggu ollašuvvan lea gitta dihto oahpaheaddjiin/ mánáid fuolaheaddjiin/ skuvlahoavdda miehtemielas?
9. Mo dát skuvlaovttasbargu lea váikkuhan din skuvlii, ohppiide, giellageavaheapmái, sámiid oktiigulleašvuhtii, identitehttii?
10. Livččiigo din skuvllas beroštupmi bargat eanet ovttas nuppiin rádjeskuvllain?
11. Mat leat áššit, maid dii háliidivččiidet ovddidit skuvlaovttasbargguin?
12. Maid eará háliidivččēt deattuhit ovttasbarggus dahje muitalit earáide?

SÁMEDIGGI
SAMETINGET

Gulahallanolbmot:

áššemeannudeadji Inger anne
Klemetsen Sámediggi (NO)
+47 78 47 40 94
inger.anne.klemetsen@samediggi.no

Čálii Arla Magga,
Sámediggi (FI)
+358 401 985 033
arla.magga@samediggi.fi

samediggi.no